

UDK 821.163.4.09(091)

Stručni rad

Boban BATRIĆEVIĆ (Cetinje)

Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje

boban.batricevic@fcjk.me

**OGLEDI O NJEGOŠU SAVIĆA MARKOVIĆA ŠTEDIMLIJE
(Fakultet za crnogorski jezik i književnost, 2015)**

Fakultet za crnogorski jezik i književnost ove je godine objavio njegove radove o Njegošu, koje je priredio Danilo Radojević. U veoma obimnim i zanimljivim *Ogledima o Njegošu*, nalazimo trideset sedam Markovićevih tekstova posvećenih Petru II Petroviću a koji su objavljivani od 1932. do 1971. godine u raznim novinama, naučnim časopisima i publikacijama pod Markovićevim imenom ili njegovim pseudonimom, pošto mu je nakon rata bilo zabranjeno javno djelovanje.

Štedimlija je jedan od prvih modernih nješkošologa s ovih prostora koji je počeo pravilnije tumačiti Njegošev opus, otpravljajući ga od tradicionalističko-romantičarskih i klerikalno-nacionalističkih koncepcija koje su bile popularne u Kraljevini Srbiji, Crnoj Gori, ili u novoj zajednici Južnih Slovena u kraljevini Karadorđevića. Tražio je prilaz Njegošu onako izvorno, sagledavajući ga u vremenu i prostoru, štiteći njegovo stvaralaštvo i od uskogrudih analiza koje su lovčenskoga vladiku svodile na izuzetno talentovanog ali ne dovoljno obrazovanog genija. Između ostalog dokazao je autorstvo Mažuranića i dubinski razgraničio njegov ep o smrti Smail-age Čengića od nješkoševog načina pisanja, ali i istoriografski vješto donio neke zaključke o Njegoševim misijama u Beču i radu na unutrašnjoj državnoj konsolidaciji Crne Gore te neke nepoznate Njegoševe nekrologe i izučavaoce predstavio domaćoj javnosti. Ne smiju se zaboraviti ni njegovi radovi posvećeni Njegoševom mauzoleju i kapeli, koji su svakako veliki doprinos u demistifikaciji i dekonstrukciji simboličke ravni koju je ovaj imao za razne južnoslovenske vlasti, kao i njegovo pismo glavnom uredniku *Pravoslavlja*, koje je štampano prvi put kao potonji tekst ove knjige.

Ključne riječi: *Petar II Petrović Njegoš, nješkošologija, Savić Marković Štedimlija*

Govoriti o djelu Savića Markovića u Crnoj Gori mnogo je lakše nego govoriti o njegovoj ličnosti, imajući u vidu da veliki dio javnosti o njemu, zbog višedecenijske zabrane njegova javnoga djelovanja i štampanja njegova štiva, ima predrasudu. Odmah na početku treba istaći da je Marković bio specifična, po mnogo čemu nevjerovatna ličnost za crnogorske prilike, intelektualac čije djelovanje i pisanje reflektuje crnogorsku sudbinu, istoriju i povijesnu dramu. Kad posmatrate njegov lik vidite jedan dio crnogorske stvarnosti u XX vijeku – borbu za nacionalno osvješćivanje i oponiranje režimu Karađorđevića (žal za izgubljenom državom i bezkompasno stanje naroda); stradanje i mrak Drugoga svjetskoga rata; zavođene totalitarnoga staljinizma u nas nakon njega i osvjet jednoga novoga crnogorskoga puta šezdesetih godina. Markoviću Štedimljiji zamjerao je svaki sistem u kojemu je živio; nezgodna je bila njegova težnja za istinom, za rušenjem nametnutih mitova i sistema vrijednosti, što je on svakako skupo platio. Ono upitno u njegovu životu jeste njegova saradnja s hrvatskim vlastima za vrijeme Nezavisne države Hrvatske i njegov boravak u Zagrebu u toku najvećega sukoba u ljudskoj istoriji. S ove distance Štedimljiji možemo zamjeriti na tome i reći da je bio na pogrešnoj strani, međutim, u tome trenutku on je radio sličan posao koji je radio Oskar Šindler – spašavao je ljudske živote. O tome svjedoče brojni istorijski dokumenti, ali i zapisnik s njegova isljeđivanja koji je objavio časopis *Crnogorski anali*.

No, u donošenju vrijednosnih sudova u historiografiji uvijek se može izgubiti vrijeme; srećom za Štedimljijom je ostala bogata pisana zaostavština koju valja tumačiti, analizirati i stavljati je u službu pomjeranja saznanjnih granica iz raznih naučnih oblasti. Francuzi se nijesu odrekli Selinova književnoga stvaralaštva, Hamsun je i dan danas najcjenjeniji norveški pisac, pa tako i mi trebamo promovisati naučne radove Savića Markovića.

Fakultet za crnogorski jezik i književnost ove je godine objavio njegove radove o Njegošu, koje je priredio Danilo Radojević. U veoma obimnim i zanimljivim *Ogledima o Njegošu*, nalazimo trideset sedam Markovićevih tekstova posvećenih Petru II Petroviću a koji su objavljivani od 1932. do 1971. godine u raznim novinama, naučnim časopisima i publikacijama pod Markovićevim imenom ili njegovim pseudonimom, pošto mu je nakon rata bilo zabranjeno javno djelovanje. Iako je petnaest godina robijao, i napravio veliku raskorak u svojim istraživanjima i pisanju (Štedimlja je deset godina bio u sovjetskim logorima, a pet godina robijao je u komunističkoj Jugoslaviji) njegova pasioniranost Njegošem nikada nije prestala, niti je kvalitet njegovih tekstova zbog toga trpio.

Štedimlja je jedan od prvih modernih nješkošologa s ovih prostora koji je počeo pravilnije tumačiti Njegošev opus, otkrivajući ga od tradicionalističko-romantičarskih i klerikalno-nacionalističkih koncepcija koje su bile

popularne u Kraljevini Srbiji, Crnoj Gori, ili u novoj zajednici Južnih Slovena u kraljevini Karađorđevića. Tražio je prilaz Njegošu onako izvorno, sagledavajući ga u vremenu i prostoru, štiteći njegovo stvaralaštvo i od uskogrudih analiza koje su lovcenskoga vladiku svodile na izuzetno talentovanog ali nedovoljno obrazovanog genija, kojemu je usmena tradicija crnogorskoga naroda podarila snagu. Njegoša je prije svega komentarisao filozofski, pojašnjavajući neke od njegovih glavnih motiva – osvetu i silu, stavljajući ih u kontekst filozofskih sistema. Na taj način, kako je sam smatrao, branio je Njegošev monizam u lajbnicovskom smislu od štetnog popravoslavljenja, koje je načinio Nikolaj Velimirović u knjizi *Njegoševa religija*.

Vidno je da je Savić Marković pratio trendove intelektualnih rasprava u Evropi. To najbolje dokazuje njegova studija iz 1963. *Spolia opima*, koja je nastala na tradiciji pacifističkih skupova i debata u međuratnom periodu o psychoanalizi i ratu, koje su pokrenuli Ajnštajn, Frojd, Moni-Kerli, Jung i dr. Kako su oni sa svojih stanovišta težili analizirati izvore ljudske destruktivnosti, tako je Marković tragao za običajem šeće glava u crnogorskom ratnom iskustvu s Turcima i jednom etnološkom analizom preispitivao značaj Njegoševe *Tablje* za podsticaj crnogorskoga borbenoga morala. Njegovo široko obrazovanje i filozofsko znanje omogućili su mu prednost u odnosu na ostale Njegoševe komentatore toga doba. Prvi je od naših intelektualaca upozoravao na zloupotrebu Njegoša u političke svrhe (u političkom marketingu), jer je znao da *izvankontekstne* upotrebe njegova lika znače unižavanje njegove estetičke i etičke vrijednosti. Zato moramo naglasiti da je Marković prvi napravio paralelu sa zloupotrebama nekog drugog značajnog stvaraoca kod drugih naroda – kritikovao je naciste za „rentiranje“ njemačkog filozofa Fridriha Ničea njihovoj militarističko-rasisitičkoj ideologiji, đe je Ničeov krajnji voluntarizam iz maksime „volja za moć“ pretakan u neprikosnovenu volju njemačke nacije da vlada svijetom, a zaratustrijanski *nadžovjek* u superiornog „arijevskog genija“. Za razliku od njemačkih nacista i naših pannacionalista koji su opus ova dva svoja genija izdizali na petparački nivo idolatrijske ideologizacije, Štedimlija je pokušao da ih komparativno analizira i pronalazi zajednička polazišta, prvenstveno kad su pitanju bog-sila-volja-borba. Ukoliko znamo značaj koji je Niče odigrao za zapadnu civilizaciju, shvatićemo i značaj Markovićeva tumačenja, jer je za razliku od simplifikatorskih „traženja uticaja“ Dantea i Getea na Njegoša koji su bili jako popularni, tragao za samom srži Njegoševe misli, koju je pokušao predstaviti kao preteču (u nekim segmentima naravno) ničeanske filosofije.

Štedimlija je zanimljiv i kao polemičar, odnosno bolje reći kao neko ko otpisuje raznim pogrešnim tumačima, ali i jeftinim apologetama Njegoša, koje je smatrao ne manje štetnim od onih koji ga zloupotrebljavaju. Najrafi-

niranije je iskritikovao Toma Oraovca, naknadnog Njegoševa advokata, koji je 1917. pisao neviđene gadosti o Petru II, da bi tridesetih godina postao njegov pretorijanac. Sukobio se i s jednim hrvatskim, ultrakatoličkim glasilom u kojem se tražilo da Njegošev opus bude izbačen iz školskog sistema zbog navodne vjerske netolerancije. Dokazao je autorstvo Mažuranića i dubinski razgraničio njegov ep o smrti Smail-age Čengića od njegoševskog načina pisanja, ali i istoriografski vješto donio neke zaključke o Njegoševim misijama u Beču i radu na unutrašnjoj državnoj konsolidaciji Crne Gore te neke nepoznate Njegoševe nekrologe i izučavaoce predstavio domaćoj javnosti. Ne smiju se zaboraviti ni njegovi radovi posvećeni Njegoševom mauzoleju i kapeli, koji su svakako veliki doprinos u demistifikaciji i dekonstrukciji simboličke ravni koju je ovaj imao za razne južnoslovenske vlasti, kao i njegovo pismo glavnom uredniku *Pravoslavlja*, koje je štampano prvi put kao potonji tekst ove knjige.

Na kraju, možemo zaključiti da se pred publikom nalaze izazovni redovi, koje pažljivo treba interpretirati. Ukoliko ih stavimo u kontekst vremena u kojem su nastajali i uzmemo u obzir tadašnje limite, s pravom možemo reći da je Marković-Štemlija možda i jedini multidisciplinarno pristupao izučavanju Njegoševa djela, jer postoji internaučno saglasje u njegovoj ogromnoj istraživačkoj ljubopitljivosti, neizbljeđujućoj želji da spozna najvećeg crnogorskog pjesnika. Zato je veoma bitno da se rad na izdavanju radova Savića Markovića Štedimlje nastavi, kako bi se njegovi doprinosi mogli valorizovati. Neke institucije posljednju deceniju čine te napore pa se ustaljena slika o njemu mijenja. Objektivnost i nepristrasnost naučnih poslenika moraju biti neprikosnove, pa iako bi se i našli dokumenti koji kompromituju Markovića, valjalo bi i njih prezentovati javnosti kako bi se mogli donositi kvalitativniji vrijednosni sudovi. U svakom slučaju, Marković ostaje jedan od najinteresantnijih, najkontroverznijih i najvažnijih crnogorskih intelektualaca prošloga vijeka te egzotičnost izučavanja njegova lika i dalje ima provokativnu imperativnost i naučno-istraživačku osnovanost.

Boban BATRIĆEVIĆ

***STUDIES ON NJEGOŠ* BY SAVIĆ MARKOVIĆ ŠTEDIMLIJA
(Faculty for Montenegrin Language and Literature, 2015)**

In this paper, the author reflects on one of the 2015 editions of the Faculty for Montenegrin Language and Literature, *Studies on Njegoš*, prepared by Danilo Radojević. The book includes thirty seven Marković's texts dedicated to Petar II Petrović, published from 1932 to 1971 in various newspapers, scientific journals and publications. According to the author, Štedimlija is one of the first modern researchers of Njegoš in this region who started to interpret Njegoš's oeuvre by detaching it from traditional and clerical-nationalist conceptions that were popular at the time.

Key words: *Petar II Petrović Njegoš, studies on Njegoš, Savić Marković Štedimlija*